

scientia, et inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendantibus ».

Maneat itaque omnino ratum ac fixum, ab Apostolo doceri non iam humanae rationis facultatem ad suscipiendam et intelligendam legem moralem positivâ revelatione propositam; sed vim rationis, ut bonum et malum morale et proinde principia moralia et absolutam legis naturalis obligationem suo lumine citra propositionem positivae revelationis valeat intelligere. Unde praecclare Tertullianus (*de coron. milit. c. 6.*) ait, *et legem naturalem esse et naturam legalem*, h. e. rationalem naturam ipsam vi sua esse legis magistrum. Porro qui lumine rationis intelligit obligationem ad vitandum malum morale et bonum faciendum, hoc ipso intelligit hanc obligationem valere pro quavis creatura rationali; et esse obligationem absolutam semper, ubique, sub quavis hypothesi obstringentem. Nimirum intelligitur, nulla posse esse adjuncta, in quibus non maneat strictissima creature rationalis obligatio vitandi malum morale; non autem ideo negatur, posse esse actus, qui in quibusdam adjunctis mali, in aliis adjunctis mali non sint, quia licet materialiter iidem, in morali tamen ordine ex diversitate adjunctorum sunt diversi. Multo etiam minus per cognitionem rationalem *obligationis absolutae* sub quavis hypothesi obstringentis significatur, ut sane lepide haec nostra verba interpretatus est nobisque exprobravit scriptor ille anonymous, amplitudo cognitionis rationalis citra revelationem in actu secundo facile paribilis, quae sese extendat ad universam legem moralem et ad omnia adjuncta determinanda, sub quibus actus morales sint boni aut mali.

Haec cognitio legis formaliter ut legis absolute obligantis iam includitur, ut dixi, in ipsa cognitione boni et mali moralis. Insuper vero Apostolus diserte docet rationalem cognitionem legis absolute obligantis ita, ut conscientia aliquos actus tueatur ceu bonos, alios absolute damnet ceu malos approbatione et condemnatione valiturâ in ipso « die, cum iudicabit Deus occulta hominum per Iesum Christum »(1).

(1) Potest quidem cum pluribus interpretibus v. 16. coniungi cum v. 13: « factores legis iustificabuntur in die, cum iudicabit Deus, » ita

II. Iam vero in cognitione legis moralis absolute obstringentis etiam includitur saltem confusa aliqua cognitio Dei supremi principii et finis. Neque enim ut ratio ultima huius absolutae obligationis, quam homo naturaliter cognoscit, potest intelligi ipsa dignitas naturae humanae, ut Kantiani et ex Kantianis principiis Hermesiani voluerunt; siquidem homo per cognitionem suaee absolutae obligationis non intelligit suam dignitatem, quae imperet; sed suam dependentiā ab aliquo superiore, cui ad rectum ordinem servandum teneatur subesse et obedire. Et quia obligationem moralem intelligit ut absolutam, cui quaevis creatura rationalis subjecta sit, eo ipso intelligit hunc superiorem, in cuius eminentia super omnes creature obligatio fundatur, saltem obscure et confuse ut supremum Dominum, cui absolutum beatur obsequium. Sane Paulus ipse c. I. v. 32. declarat gentiles eodem lumine rationis, quo ex ordine physico invisibilia Dei intellecta conspiciuntur, etiam cognovisse ordinem moralem formaliter ut *legem Dei* absolute obligantem. Inde enim eorum demonstratur peccatum, quoniam « cum *legem Dei* cognovissent, quod qui talia agunt, digni sunt

ut vv. 14. 15. constituant parenthesin, cuiusmodi difficiliores orationis interruptiones a stylo Pauli non sunt prorsus alienae. Longe tamen verisimilior mihi videtur coniunctio cum immediate antecedentibus: « testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendantibus, in die, cum iudicabit Deus occulta hominum. » Videtur enim clarissime comparari et coniungi velut actio iuridica conscientiae cum iudicio Dei finali, quod futurum est secundum testimonium conscientiae. Difficultas una dogmatica altera philologica huic interpretationi obstare potest: quod a) actus naturales moraliter boni non sunt remunerandi in iudicio Dei; quod b) testimonium conscientiae debet intelligi testimonium in vita praesenti, non autem futurum in die iudicii. At Paulus non dicit, Deum remuneraturum positivo praemio actus omnes, quos conscientia testatur moraliter bonos; de qua re paulo post agemus. Illud vero *in die* non significat tempus, quo conscientia suum fert testimonium; sed terminum pro quo valitum testimonium fertur, atque adeo idem est ac testimonium *in diem vel pro die iudicii*, vel elliptice « testimonium (valitum) in die iudicii, » ut v. 5 Paulus ait: « thesaurizas tibi iram *in die irae et revelationis iusti iudicii Dei*. »

morte, non solum ea faciunt, sed etiam consentiunt facientibus » (1).

Sine dubio igitur Apostolus docet rationalem cognitionem ordinis moralis ita, ut in ea simul contineatur saltem confusa cognitione existentis Dei, supremi legislatoris et ultimi finis. Iam vero si cognitione obligationis potest esse et revera aliqua est simpliciter per lumen rationis absque revelatione positiva, ut Paulum docere demonstravimus; idem lumen rationis intelligens obligationem legis necessario complectitur etiam Deum existentem, sine quo obligatio ipsa absoluta non posset intelligi. Si vero diceretur, cognitionem Dei ex revelatione derivatam supponi tamquam fundatum, ut possit ratio intelligere obligationem moralem; iam haec legis cognitione non esset possibilis absque revelatione, sed tota revelationi necessario inniteretur, contra id quod Paulus disertissime docet. Ergo hoc ipso quod ex doctrina Apostoli constat, obligationem legis naturae posse intelligi simpliciter lumine rationis, quin praesupponatur revelatio, iam etiam constat et in hac ipsa doctrina includitur, eodem modo lumine rationis posse perveniri ad cognitionem Dei supremi principii obligationis, et legislatoris.

III. Alia vero est quaestio de nexu logico inter cognitionem Dei et cognitionem legis absolute obligantis; utrum non modo haec ex illa consequatur, sed etiam ordine inverso ex hac ad illam possit perveniri. Nobis hoc loco solutio quaestionei non esset necessaria, cum ad nostrum scopum plene sufficiat, quod in cognitione legis per lumen rationis, ut ab Apostolo declaratur, etiam includitur cognitione Dei per idem lumen rationis citra revelationem, quocumque

(1) Ita habet editus textus graecus: οἱ τινὲς τοῦ δικαιωμάτου τοῦ Θεοῦ ἐπιγνοῦσσε, ὅτι οἱ τα τοιαύτα πράξοντες ἀξιοί θενάτου εἰσιν, οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσσιν, ἀλλὰ καὶ τ. λ. Vulgatus vero cum aliquot tum Codd. tum Patribus: « qui cum iustitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. » Sensus est idem, sed modus exprimendi diversus. Textus graecus exprimit cognitionem theoreticam, et adsingificat negationem agnitionis practicae; latinus contra exprimit negationem agnitionis practicae, et adsingificat cognitionem theoreticam.

medio naturali ratio ad hanc cognitionem Dei primum pervenire queat. Si nihilominus quaestioni respondere placeat, imprimis ex dictis evidens est, non posse cognitionem absolutae obligationis praesupponi ut fundamentum, ex quo perveniat ad primam cognitionem Dei, cum haec illius fundamentum sit, et ideo non ordine inverso ex illa haec primum attingi possit. Unde etiam Apostolus potius ex Dei existentia naturaliter cognita deduxisse videtur naturalem cognitionem legis ac ordinis moralis, quam ex hac illam demonstrare voluisse. Non tamen ideo ex cognitione ordinis ac legis moralis nullus est ascensus ad cognitionem Dei. Medium enim illud seu argumentum ex ordine morali potest proponi dupliciter: a) in coniunctione cum aliis demonstrationibus existentiae Dei; b) per se et absolute.

Primo modo potest ratio ex aliis manifestationibus analyticis ascendere ad cognitionem existentiae Dei; et ex hac cognita distincte intelligere obligationem absolutam legis moralis. Ex hac porro distincta cognitione potest fieri velut regressus ad confirmandam ac clarius intelligendam ipsam Dei existentiam perfectionemque. Quo in processu nemo dixerit, alium occurrere circulum, nisi ascensus ex creaturis ad cognoscendum Deum, et descensus ex Deo ad creaturas perfectius cognoscendas, et ex his denique perfectius cognitis regressus ad Deum plenus intelligendum. Huiusmodi autem regressus qui ex Apostolo satis colliguntur, eo magis legitimus ac opportunus censi debet, quod clara cognitione obligationis moralis non supponit necessario claram et distinctam cognitionem existentiae Dei, licet sine cognitione eius aliqua saltem confusa consistere non possit.

Si deinde argumentum per se et ab aliis seiunctum spectetur, non utique potest supponi perfecta cognitione obligationis absque cognitione Dei, ut ex illa ad hanc primum perveniri queat, quemadmodum iam diximus. Sed aliud est perfecta cognitione absolutae obligationis, aliud cognitione aliqua ordinis moralis latius spectati. Etenim ex ipsa consideratione naturae rationalis ordinatae ad verum et bonum, et ex consideratione societatis humanae facile intelligitur necessitas

et existentia ordinis moralis, existentia ultimi finis in fru-
tione veri et boni, necessitas et existentia iurium et officio-
rum, cum istae sint relationes essentiales naturae rationalis,
quae sine his contradictionem involveret. Atqui relationes
hae essentiales, quarum necessitas et existentia intelligitur,
ultimo fundamento carerent, nisi existeret summum bonum,
sanctus et iustus legislator ac iudex supremus. Sicut ergo
ex intellecto ordine physico ratio humana potest cognoscere
Deum existentem; ita potest ex perspectis relationibus es-
sentialibus ordinis moralis assurgere ad cognoscendum Deum
ordinis causam exemplarem et efficientem. Hic quidem per
se est rerum ordo obiectivus; practice tamen et facto ipso
huiusmodi notiones ordinis moralis, sicut alibi dicemus de
notionibus metaphysicis *veri, boni, necessarii*, censeo esse
fundamentum non ad primam cognitionem existentiae, sed ad
expoliorem cognitionem perfectionis et attributorum Dei.
Verum de his disputatio prolixior ad philosophiam pertinet.

Cf. Hieronym. in Gal. I. T. VII. p. 391; Chrysost. ad scandalizatos c. 8. T. III. p. 482; Constitut. Apost. I. VIII. c. 12.

THESIS IV.

Vindicatur Rom. II. interpretatio de infidelibus et de rationali cognitione legis naturae.

« Consensus in interpretatione textus Rom. II. 14. 15. ita habet, ut
» nullus ss. Patrum et veterum theologorum etiam illorum, qui ex com-
» mentariis Estii pro adversa sententia citantur, docuerit locum Apo-
» stoli non de gentibus infidelibus, sed *de solis fidelibus* inter gentes
» debere intelligi; aut negaverit notitiam legis naturalis, quae ibi de-
» scribitur, esse acquisitam lumine rationis citra subsidium revelationis
» ipsam legem proponentis. Neque pluris sunt argumenta, quibus ex
» contextu petitis Estius persuadere nititur, « *de solis fidelibus* sive
» Christi praecesserint adventum sive secuti sint, » verba Apostoli esse
» intelligenda. »

Ut verus sensus huius disputationis definiatur, triplex
discernenda est quaestio. Quaeri enim potest, a) utrum
gentes non habentes legem in hoc Pauli loco intelligentur
soli fideles inter gentes in oppositione ad Iudeos, ut fre-
quenter opponuntur Iudei et Graeci, circumcisio et praec-

putum; non autem possint intelligi sive soli infideles, sive
indistinctim tum infideles tum illi fideles in lege naturae,
qui sufficienti fide in Deum et in Redemptorem futurum
imbuti erant.

b) Quaestio altera est, utrum gentes ea quae legis sunt,
naturaliter facere dicantur ex viribus naturalibus, an per
adiutorium gratiae supernaturalis, proindeque utrum sermo
sit de actibus supernaturalibus. Baius et deinde Ianseniani,
qui negata distinctione inter virtutes naturales et super-
naturalles affirmabant actus omnes infidelium esse peccata,
propterea etiam docebant, hunc textum Apostoli non posse
intelligi nisi de solis fidelibus et de actibus fidelium salu-
taribus, alteram interpretationem de gentibus infidelibus
et actibus naturaliter honestis esse Pelagianam. Estius
theologus catholicus explicationem magistri sui Baii re-
tinuit, quatenus affirmans est, assernitque esse utique lo-
cum Apostoli intelligendum « *de solis fidelibus* sive Chris-
ti praecesserint adventum sive secuti sint, » idque ideo
quia Paulus unice loquatur de supernaturali et meritoria
observatione legis. Hanc suam sententiam Estius confir-
mare studuit auctoritate Patrum et theologorum, imprimis
Augustini, deinde Prosperti, Fulgentii, Ambrosiastri, Hu-
gonis, Lombardi, Hervaei, s. Thomae, Dionysii Carthu-
siani; Graecorum etiam, ut Origenis, Chrysostomi, Theo-
phylacti, Oecumenii. Ex contextu dein ipsius loci hunc
commentarium ait esse « valde probabilem et paene certum ».
Non tamen Estius secutus est Baium in condemnatione al-
terius interpretationis de gentibus infidelibus et de actibus
naturalibus ethice honestis; fatetur enim, « hanc exposi-
tionem nihil habere sanae doctrinae contrarium ». At certe,
si Estio fidimus, auctoritate Doctorum videtur haec sen-
tentia parum firma: eam, inquit, defendunt « nonnulli,
inter quos Caietanus ».

c) Quaestio postrema est, utrum lex moralis dicatur ab
Apostolo manifestata gentibus lumine rationis citra positi-
vam externam revelationem legis, an vero cum Apostoli
verbis conciliari possit sententia, quae negat humanae rationi
vires supersensibilia et nominatim ordinem moralem et mo-